

חנוכה תשפ"ג

דיני חנוכהמקום ההדלקה

א. נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר, ואם הוא דר בקומה שניה או שאין לו פתח לרה"ר מניחו בחלון הסמוך לרה"ר (שו"ע סי' תרע"א ס"ה).

ב. **הצרות** שבזמנינו י"א שאין להם דין חצר משום שאין משתמשים בהם תשמישים צנועים כמו בדורות קודמים שהיו מכבסים ומסתובבים שם בבגדי שינה, ולכן בזמנינו אין להדליק בפתח החצר ולא בכניסה לחדר מדרגות אלא ידליק בפתח הבית הפונה לרה"ר כגון אם גר בקומת קרקע ופתח ביתו נראה לרה"ר, ואם אינו פונה לרה"ר ידליק בחלון (מ"ן החזו"א זצ"ל ע"י שו"ת הלכות סי"א דינים והנהגות פכ"ב אות א), ואולם י"א שגם החצרות וחדרי המדרגות שבזמנינו יש להם דין חצר, ויש להדליק בפתח החצר וחדרי המדרגות, ובמקום שאין פתח לחצר עושים צורת הפתח (מ"ן הגר"י זצ"ל ע"י שו"ת יצחק הל' חנוכה).

ג. **מצוה להניחו משמאל** לפתח כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ויהא מסובב במצוות (שו"ע שם סעי' ז'), ובצירוף טלית קטן שלובש בבגדיו הרי הם ג' מצוות שראשי תיבות שלהם צמ"ח ציצית מזוזה חנוכה (תשובות מהרי"ל סי' מ'), ואפילו כשיש כבר נרות אחרים משאר בני הבית, מ"מ יניח כל אחד שלו כדי שיהא מסובב במצוות שלו (חוט שני חנוכה פ"ט).

ד. **צריך להניחו בטפח הסמוך לפתח** כדי שיהיה ניכר שבעל הבית הניחו שם (מ"ב שם סקל"א), ואם הניחו רחוק יותר י"א דהרי זה כמי שהדליק ברה"ר ואינו יוצא יד"ח (ע"י חוט שני שם), וי"א שאין זה אלא דין לכתחילה אבל אין זה מעכב ובלבד שניכר שההדלקה משתייכת לבית (אילת השחר שבת כ"א), אמנם אם רבים מדליקים בפתח אחד כמו שמצוי בישיבות, רשאים להניח הנרות זה בצד זה אף שרק נרותיו של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח, הואיל וניכר דכולם שייכים לפתח זה (חוט שני שם).

ה. **מצוה להניחו למעלה משלושה טפחים** סמוך לקרקע [שהוא 29 ס"מ לחזו"א ו-24 ס"מ להגר"ח נאה] ועד גובה עשרה טפחים [שהוא 96 ס"מ לחזו"א ו-80 ס"מ להגר"ח נאה], ובדיעבד יוצא יד"ח גם בפחות מג' טפחים וביותר מ"י טפחים עד כ' אמה (שו"ע שם סעי' ו').

ו. **המדליק נרות במרפסת ידליק על פתח המרפסת ולא על המעקה**, ואף אם יצטרך להגביה את החנוכה כדי שתראה היטב ויפסיד את המעלה של למטה מעשרה טפחים מ"מ מעלת הפתח עדיפה שזה נחשב ג"כ כפתח הבית הפונה לרה"ר שהוא עיקר מקום ההדלקה, וגם יש בו את מעלת מזוזה בימין וני"ח משמאל (הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל), ומ"מ אם אין רואים את הנרות מרשות הרבים יכול להדליק על המעקה של המרפסת אפי' אם המרפסת אינה מקורה (חוט שני שם בשם מ"ן הגר"י קניבסקי זצ"ל).

ז. **חלון שיש בו סורגים הבולטים אפשר להניח עליהם את הנרות** כשיש פרסומי ניסא גדול יותר כשמניחים על הסורגים, אבל צריך שיהיה ניכר גם לבני הבית, ואולם אין להניח ע"ג מזגן שאינו ניכר לבני הבית אלא לבני רשות הרבים (חוט שני שם).

ח. **נרות חנוכה שהניחם למעלה מכ' אמה מרה"ר** (11.76 מטר לדעת החזו"א ו-9.80 מטר לדעת הגר"ח נאה) לא יצא (שו"ע שם ס"ו), ולכן מי שגר בקומה רביעית שהוא למעלה מעשרים אמה ידליק בפתח הבית כדי שהדיירים בקומתו יראו הנרות, ואפילו אם יש בניינים גבוהים ממול אפילו הכי עדיף שידליק בפתח הבית שהוא פרסומי ניסא לעוברים בחדר מדרגות שנחשב כרשות הרבים מאשר להדליק בחלון הפונה לבתים שממול שהוא פרסומי ניסא לרבים ברשות היחיד (הגר"י"ש אלישיב זצ"ל), ואם אין עוברים ושבים בקומה שגר בה, ידליק בחלון ויקיים פרסומי ניסא לדיירים הגרים בבתיים ממול, ובכל אופן עדיף שידליק גם בפתח הבנין ויברך למעלה ולא יפסיק בדיבור עד אחרי ההדלקה בפתח הבנין (הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל), וי"א שיעשה גם "אמלתרא" דהיינו מנורות זוהרות שהעין שולטת בהם גם למעלה מכ' אמה (הגר"י זילברשטיין שליט"א).

ט. **נר חנוכה שהוא למעלה מכ' אמה לדעת הגר"ח נאה, ולמטה מכ' אמה לדעת מ"ן החזו"א יש להקל כהחזו"א דספק דרבנן לקולא** (והגר"י"ש זב"ל אמר דב"ב שמ"ן החזו"א הוא המרא דאתרא השלטא ביה עינא תלוי לפי העינים של החזו"א).

י. **בתים הנמוכים מכ' אמה מרשות הרבים כמו בתים הנמצאים מתחת לכביש יוצאים ידי חובה**, שלמטה העין שולטת גם ביותר מכ' אמה (אילת השחר שבת כ"ב ע"א).

יא. **הגר בקומה שהיא למעלה מכ' אמה לרחוב הצמוד, אך ביחס לרחוב הרחוק היא פחות מכ' אמה**, אם העוברים ושבים ברחוב הרחוק רואים הנרות בהסתכלות רגילה הרי זה כמדליק למטה מכ' אמה (ע"י שו"ת שבה"ל ח"ד ס"ה ואילת השחר שם).

יב. **מי שנמצא יחידי בין הגויים אין צריך להדליק בחוץ דפרסומי ניסא הוא רק לישראל ולא לגויים** (שעה"צ סי' תרע"ב סק"ז בשם שלטי גיבורים ושו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז'), אבל ליהודים הרחוקים מתורה ומצוות קיים ענין של פרסומי ניסא, ואדרבה בזה גורם שגם אלו שלא מדליקים לכל הפחות יקיימו ענין של רואה (מו"ר הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל בשם מ"ן הגר"י זצ"ל).

הדלקה מפני החשד

יג. חצר שיש לה שני פתחים לשני צדדים שונים כגון מזרח ומערב או צפון ודרום, צריך להדליק בשניהם מפני החשד שלא יאמרו העוברים באחת כמו שלא הדליק בזו לא הדליק בזו (שו"ע סי' תרע"א ס"ח), אבל אם יש לו שני חלונות משתי רוחות אין צריך להדליק אלא בחלון אחד שהכל יודעים שיש לבית כמה חלונות ולא יבואו לחושדו שלא הדליק (חוט שני שם).

יד. בזמנינו שיש מנהגים שונים על מקום וזמן ההדלקה י"א שאין חיוב להדליק מפני החשד (הגרש"ז אויערבך זצ"ל), ואולם י"א שגם בזמנינו יש חיוב הדלקה מפני החשד דברים מדליקין בחוף ויבואו לחושדו (הגר"ש אלישיב זצ"ל וכן נוהג הגר"י פרידמן שליט"א בביתו שבתפרח להדליק בשלושה פתחים), ויש שחילקו דבזמנינו אין חוששים לחשד בבי' פתחים אבל מ"מ חוששין לחשד אם לא מדליק בבית כלל כגון כשנוסע מביתו ועל כן יש להדליק מפני החשד או לסגור את התריסים שיהיה ניכר שאין שום אדם בבית (הוראת החזו"א זצ"ל להגר"ח"ק זצ"ל כשנסע לשבת לירושלים שימנה שליח שידליק גם בביתו בבי"ב מפני החשד וכן הורה שסגי בסגירת התריסים).

במה מדליקין

טו. כל השמנים כשרים לנר חנוכה (שו"ע סי' תרע"ג ס"א), ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית (רמ"א שם), ואין לערב מעט שמן קנולה עם רוב שמן זית (דביטול ברוב מבטל דינים ולא נותן דינים כמוש"כ העונג יו"ט ס"ד, ועוד דלא מועיל בזה ביטול ברוב כלל דבעינן שמן זית זך שאורו יפה וזך), ויש מהדרים בשמן זית הראוי לאכילה שבו הדליקו במקדש (הגר"ש אלישיב זצ"ל, אילת השחר שבת כ"ג ע"א).

טז. פתיל צף אף שברגע הראשון נדלקת הפתילה מכח השעוה והדלקת הפתילה מכח השמן נעשית רק בהמשך לא הפסיד את ההידור של הדלקה בשמן (הגר"י קרליץ זצ"ל), ואמנם י"א דכיון שהדלקה עושה מצוה ההדלקה צריכה להיות בשמן, ולכן ישתמש בפתילות של צמר גפן בלבד, ויש עצה להטביל הפתילה בשמן או לשורפה קודם הדלקה (הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל ואולם לפמ"ש בדברי יציב או"ח סי' רפ"ד שאם הדליק נר של שעוה שהשלהבת שלה היא ביותר מכי אמה ולאחר זמן הגיע למטה מכי אמה יצא משום דאשו משום חציו וכל מה שנדלק אח"כ נעשה ע"י מעשיו עכשיו, א"כ נמצא דהדלקה בפתיל צף נחשבת ג"כ כהדליק מתחילה בשמן דהדלקת השמן אח"כ נעשית על ידו).

יז. אם הניח השמן תחת המיטה לא ידליקו בו נר חנוכה משום שמאכל שהיה תחת המיטה שורה עליו רוח רעה וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אין שורה עליו רוח רעה ומותר (בן איש חי פר' וישב), ולפי"ז אם הניח תחת המיטה שמן זית הראוי לאכילה לא ידליק בזה, אבל אם הניח שמן למאור שאין ראוי לאכילה ידליק בזה.

מנין הנרות

יח. מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והיינו נר אחד בכל בית, ולהידור מוסיף בעה"ב נר בכל לילה כמנין הימים עד שבליה האחרון יהיו שמונה, ודעת המחבר שאע"פ שבני הבית מרובים לא ידליקו יותר, וכן מנהג בני ספרד (שו"ע סי' תרע"א ס"ב), ודעת הרמ"א דכל אחד מבני הבית מדליק כדן המהדרין ומוסיף והולך, וכן מנהג בני אשכנז (רמ"א שם), ואפילו קטן שהגיע לחינוך (רמ"א סי' תרע"ה ס"ג), והגיע לחינוך היינו מגיל שיודע להדליק נר בעצמו ומבין ענין הנס (תשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו אות ט"ו), **וקטן מבני ספרד שרוצה להדליק** ידליק את השמש וטוב לעשות כן כדי לחנכו במצוות שגם בזה יש קצת מצוה (בן איש חי וישב יח), **ואם הילד רוצה מאוד להדליק ולברך על החנוכה שלו, רשאי אביו להרשות לו ולשמחו בכך** (אור לציון ח"ד הערות פרק מ"ב א).

יט. למנהג אשכנז דכ"א מבני הבית מדליק י"א שיכוונו שלא לצאת בהדלקת אביהם כדי שיוכלו לברך על הדלקתם דא"כ אין מברכים על הידור (שו"ת רע"א תנינא סי' י"ג), וי"א דיוצאים בהדלקת אביהם בכל ענין, ומ"מ מברכים דההידור הוא מעשה נפרד מבעה"ב (עי' מ"ב סי' תרע"ז סקט"ו דהביא דעת הפוסקים דלא מועיל כוונה שלא לצאת בהדלקת הבית ועי' מג"א בדעת הרמ"א שאין להדליק נר של בני הבית מנר בעה"ב דנר בעה"ב לבד חשיב נר מצוה הובא במ"ב סי' תרע"ד סק"ו, ועי' ח"י מרן ר"י הלוי הל' חנוכה ואבי עזרי שם ואשר לשלמה תנינא בהקדמה, ואצל הגר"י גריינמן זצ"ל נוהגים שבני הבית יוצאים בברכת בעה"ב ואין מברכים בעצמם), **ובכל אופן ידליק בעה"ב ראשון ואח"כ בני ביתו דאם ידליקו בני הבית קודם להדלקתו נמצא שמהדר הוא את הדלקתם** (כתבי תלמידים מבית בריסק).

זמן הדלקת הנרות

כ. זמן הדלקת הנרות לדעת המחבר הוא **בצאת הכוכבים** (סי' תרע"ב ס"א), וכן מנהג החסידים ועדות המזרח, ומתפללים מעריב ואח"כ מדליקים (עי"ש בביאוה"ל), ויסדר החנוכה לפני שיתפלל כדי שיוכל להדליק מיד אחר מעריב, ואולם לדעת הגר"א (מובא במ"ב שם סק"א) זמן ההדלקה הוא **בשקיעה** וכן מנהג אשכנז (ומרן הגר"י זצ"ל הקפיד שתהיה ההדלקה בשקיעה בדיוק, וכן מנהג האר"י"ל להדליק בשקיעה ממש דהדלקה עושה מצוה ואז יכול לזכות באור הגנוז מששת ימי בראשית שקיים בנר חנוכה), ומ"מ אף הנוהג להדליק בשקיעה ישנם שמן שיהא דולק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (מ"ב שם), ומרן החזו"א זצ"ל נהג להדליק עשרים דקות לאחר השקיעה (בערך בשעה 4:55) כדי להרויח את שתי השיטות (וכן נהג האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור זצ"ל).

כא. אם עבר הזמן ולא הדליק, יכול בדיעבד להדליק כל הלילה עד עלות השחר **בברכה**, ומ"מ ידליק במקום ההדלקה בפתח ביתו (עי' שו"ע שם ס"ב, ומ"א סק"ו ופר"ח סק"ב ומ"ב סק"א, ונראה דאף שמדליק בסוף הלילה לא ידליק בביתו דהא הטעם שמדליק בדיעבד כל הלילה הוא משום לישנא בתרא בגמ' דעד שתכלה רגל מהשוק היינו 'לשיעורה', אבל אין זמן להדלקה ויכול להדליק כל הלילה, **וזה פלא שהרי מפורש בברייתא שם דנ"ח מדליקו על פתח ביתו מבחוץ לפרסומי ניסא, וע"כ דיש להדליק במקום שיש אפשרות לראות את הנרות מבחוץ אף כשמדליק בסוף הלילה, ועי' ברשב"א שם דאף לישנא קמא דעד שתכלה רגל מן השוק הוי זמן ההדלקה מ"מ ידליק כל הלילה דקצת פרסומי ניסא איכא והיינו בחוף), ואפ"י אם הגיע לביתו פחות מחצי שעה סמוך לעלות השחר ידליק בברכה (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ו וכן משמע בלשון המ"ב שם סק"א), ובלבד שבני ביתו ערים אבל אם הם ישנים נכון להקצם כדי שיוכל להדליק בברכה (שעה"צ שם סק"ז), ויכול להעיר ג"כ קטנים שיש בהם דעת להבין מה זה נר חנוכה (הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל), אבל אסור להעיר את אביו ואמו דמחויב בכבודם (הגר"י זילברשטיין שליט"א), ומ"מ **המנהג לברך אף אם אינו יכול להעיר את בני בית דפרסומי ניסא אינו מעכב** (עי' בשעה"צ שם בשם החמד משה ומסיק דהמברך אין מוחין בידו ובשו"ת אגרות משה או"ח ד' סי' קה אות ז' פוסק דמחויב לברך וכן הורה הגרש"ה וואזנר זצ"ל).**

כב. יש אומרים שמי שטרוד בשעת ההדלקה (שנוסע מביתו ובשעת ההדלקה יהיה בדרך) יכול להדליק נר חנוכה מפלג המנחה ואילך, ויכול לברך על הדלקה זו ובלבד שיתן בה שמן שידלק עד כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים (שו"ע סי' תרע"ב סי"א ומ"ב שם), ומכל מקום עדיף לכתחילה שישלח שליח או ידליק בעצמו מאוחר בלילה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ל"ו, חוט שני חנוכה עמ' שי"ז).

כג. אשה החוזרת מאוחר בלילה ימתין לה בעלה להדלקה משום שלום בית כל עוד שלא עובר הזמן של כלתה רגל מן השוק (הוראת הגרש"ה ואזנר זצ"ל, וידוע המעשה עם רבי נחומקה זצ"ל רבו של הח"ח שהמתין להדליק נרות חנוכה עד שאשתו תחזור הביתה משום שלום בית), ואין צריך לומר שאם הבעל חוזר מאוחר לביתו תמתין לו אשתו כיון שהוא עיקר הבית ולא תדליק במקומו אלא אם עומד לעבור הזמן של כלתה רגל מן השוק (ע"י ביאור"ל סי' תרע"ה סי"ג שהביא את דברי חז"ל "יתבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו"), ולמנהג החסידים שמדליקים בפנים תמתין לו כל הלילה (מבית לוי מועדים).

כד. כשמדליקים עליו בביתו יוצא ידי חובת הדלקה, ומ"מ צריך לראות נר חנוכה ולשמוע הברכות מאחר משום די"א שגם אם מדליקים עליו בביתו צריך לברך על הראיה להודות על הנס (ע"י מ"ב סי' תרע"ו ושו"ע סי' תרע"ז סי"ג, וע"י בסי' נר חנוכה פ"ד אות כ"ט), ואמנם הורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל דכיון שברכת הוראה היא רק אחרי שרואה נר דלוק, ואילו המדליק עצמו מברך קודם ההדלקה א"כ אין הוראה יכול לצאת בברכת המדליק א"כ יראה תחילה נר חנוכה שכבר דלוק ע"י אחרים ואז יוכל לצאת ידי חובת ברכה מפי המדליק שמברך אחריו (ע"י בסי' נר חנוכה שם הערה ס"ט), ואולם מהגרא"ל שטיינמן זצ"ל שמעתי דכיון שהמדליק מברך עובר לעשייתו להדלקה נחשב הוראה כמי שרואה הנרות דולקים עוד קודם ההדלקה ויכול לצאת ידי ברכות הוראה מהמדליק אף שלא רואה נרות אחרים.

כה. אם מדליקים עליו בביתו ורוצה לברך ברכות הוראה בעצמו על ראיית נ"ח במקום שנמצא יש עצה שיכוין שלא לצאת בברכות הוראה שעשה נסים ושהייתו שמברכים בביתו דאז אין מתייחסים ברכות אלו אליו ושפיר יכול לברך בעצמו (כמוש"כ שו"ת רעק"א מהדו"ת סי' י"ג שפי' דטעם הסוברים שכשהדליקו עליו בביתו אינו מברך משום שמוציאים אותו גם בברכות אע"פ שאינו במקום, אבל אם טעם דלמדליק אין דין "רואה" והיינו דתקנת רואה נתקנה רק למי שלא מדליק אבל המדליק אין יכול להפריד בין ההדלקה לראיה א"כ לא יועיל עצה זו דכיון שמדליקין עליו בביתו אין לו דין רואה, ואולם כבר פסק המ"ב כדעת רעק"א בסי' תרע"ו וסי' תרע"ז ש"כ"א ובשעה"צ שם).

סדר ההדלקה

כו. ביום הראשון מתחיל להדליק בצד ימין של החנוכיה, ויניח את הנר הראשון בקנה הימני שבחנוכיה ובכל יום מוסיף נר סמוך לו ועליו מברך וממנו ממשיך לימינו (שו"ע סי' תרע"ו סעי' ה'), ואין חילוק בין מניח מימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח תמיד יתחיל הברכה בנר הנוסף (מ"ב שם סק"ט בשם הבי"ט), ולכן יש לעמוד בצד שמאל של החנוכיה שכשיתחיל להדליק בנר השמאלי לא יהא כמעביר על המצוות (מ"ב שם), וי"א שאין לברך על הנר הנוסף שהוא הידור מצוה אלא לעולם יברך על הנר שהדליק ביום הראשון, וסדר ההדלקה משתנה לפי מקום הנחת החנוכיה, שכאשר יש מזוזה בפתח ומניח החנוכיה משמאל לפתח מבחוץ מדליק מימין לשמאל כדי להדליק בטפח הסמוך לפתח, ואם אין מזוזה מימין ומעמיד החנוכיה מימין לפתח מבחוץ מדליק משמאל לימין דאז הטפח הסמוך לפתח הוא בהדלקת הנר השמאלי, ואם מדליק בחלל הפתח שאין בזה טפח הסמוך לפתח או מדליק בחלון מתחיל משמאל לימין משום כל פניות יהיו לימין (הגר"א, ע"י מ"ב ושעה"צ שם).

כז. טעה והדליק פחות נרות ממנין הימים, כגון שהדליק ב' נרות ביום ג' צריך להוסיף נר נוסף אבל לא יברך (דעת הא"ר סי' תרע"ב סק"ז דחוזר ומברך ואולם הפ"ח שם חולק וס"ל דא"צ לברך על ההידור וספק ברכות להקל וע"י ח"א כלל קנ"ד סק"ט דפסק דא"צ לברך), ואם הדליק וראה מיד שחסרו נרות מההידור לא ישיח עד שיביאו לו השאר (בן איש חי פרשת וישב י"ב).

כח. טעה והדליק יותר ממספר הנרות כגון שביום ג' הדליק ד' נרות יצא ידי חובתו (חכמת שלמה על השו"ע), ואולם צריך לכבות את הנר הנוסף שהוסיף בטעות כדי שלא יפסיד ההיכר של אותו היום (חוט שני פ"ט עמ' ש"ג), וכיבה את הנר האחרון שהדליק שהוא הנר שהדליק בטעות (דלעולם הנר הראשון שמדליק הוא הנר מצוה אף לדעת השו"ע דכל יום מברך על הנר שמוסיף והולך משמאל לימין, ואולם לדעת הגר"א בדעת השו"ע דלעולם הנר הראשון בחנוכיה שהדליק ביום הראשון הוא הנר מצוה והנר שמוסיף כל יום ומדליקו ראשון הוא נר הידור המורה על תוספת הנס א"כ עליו לכבות את הנר הראשון שהדליק שבו נעשתה הטעות), ואף אם ביום הראשון הדליק שנים צריך לכבות אחד כדי שלא יתבטל ההיכר ביום השני (הגר"ח קרליץ זצ"ל), ועוד שלא יאמרו לצרכו הוא מדליק (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

כט. אם יש לו שתי נרות ביום השלישי לא ידליק אלא אחד (מ"ב סי' תרע"א סק"ה), ואולם אם התחיל להדליק ביום השלישי את הנרות ולא הצליח להדליק את השלישי לא יכבה את הנר השני אף שאין היכר לימים באופן זה (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), וי"א דאם יש לו ב' נרות ביום השלישי ידליק שנים משום ריבוי נרות (מרן הגרא"מ שך זצ"ל באבי עזרי' הל' חנוכה, ונפק"מ במי שהדליק נרות כנגד חלון זכוכית שאינה שקופה שניכר בחוץ שיש שם נרות אבל אין ניכר מספר הנרות דהורה הגר"ח אלישיב זצ"ל דלא יוצא אלא ידי עיקר הדין של נר איש וביתו אבל לא ידי מהדרין ולדעת הגרא"מ שך יוצא בזה ידי ריבוי נרות).

ל. טעה והדליק בחנוכיה של חבירו (טעות זו מצויה בישיבות או בבתי מלון, שמדליקים כולם בחדר האוכל) יחזור וידליק בלא ברכה, וישמע ברכה מחבירו (ע"י מ"ב סי' תרע"ג סק"ב "שמן גזול צ"ע אם כשר לנר חנוכה שואל ומשיב חלק א' מהדורא תליתאה סי' שמ"ט" ויעי"ש טעמו דקנאו להשמך ע"י שאסרו באיסור הנאה וכמבואר בתוס' שבת דף נ"ח ע"א דע"י שנאסר בהנאה חשוב שינוי מעשה, ואף שהמדליק לא טלטל את הנרות וא"כ ליכא קנין גניבה ואינו כגנב לקנות בשינוי? הרי כבר כתב רעק"א כתובות ל"ד ע"ב דשינוי מעשה חשוב להקרא קנין גזילה אף שלא קדם לו מעשה קנין של הגזלן, והיה מעשה בבעל חנוכיה שבא ומצא את חנוכייתו דולקת וכיבה אותה והדליקה מחדש, ולא טוב עשה דכיון שקנה הראשון את השמן בשינוי מעשה ע"י שאסרו בהנאה א"כ נמצא שהדליק בשמן של חבירו, ואצלו אין שינוי מעשה שהרי כבר נאסר בהנאה).

לא. יקבץ אשתו ובני ביתו בעת ההדלקה והברכות לפרסם הנס (חיי אדם כלל קנ"ד אות כ' בן איש חי וישב אות א').

לב. ראוי שלא לצאת מביתו בתוך חצי שעה להדלקת הנרות שמצוה לראותם דולקים והוא פרסום הנס וחיבוב מצוה (מקור חיים לבעל החוות יאיר תרע"ב סק"ב וז"ל "נ"ל שעיקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם ולא סגי שידליק וילך לו"), ויש להאריך בשירים ופיוטים חצי שעה לכל הפחות (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פ"א), ובכח הראיה של הנרות לטהר כל מה שפגם בראיית העיניים שהאור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא טמון בנר חנוכה (המגיד מקו"ניץ זצ"ל).

סדר הברכות

לג. בליל ראשון מברך גי ברכות: להדליק, שעשה נסים, ושהחיינו, ובשאר ימים מברך להדליק ושעשה נסים, ואם לא בירך שהחיינו ביום א' יברך ביום שנזכר בשעת ההדלקה (שו"ע תרע"ו ס"א), ואם לא בירך עד יום השמיני אפשר שיברך על עצם הזמן של חנוכה אפילו בלא הדלקה (שעה"צ שם סק"ג שמסתפק בזה ומניח בצ"ע).

לד. הדליק נר חנוכה ושכח לברך, אם נזכר קודם שהדליק את כל נרות ההידור יכול לברך את כל הברכות, ואם נזכר לאחר שהדליק את כולם מברך רק שעשה נסים וביום א' גם שהחיינו, וכדין רואה שמברך ב' ברכות (מ"ב ס"י תרע"ו סק"ד).

לה. אין להפסיק בדיבור בין הברכות להדלקה ואם הפסיק צריך לחזור ולברך (עפ"י שו"ע קס"ז ס"ו), ואולם אם הפסיק בדיבור אחרי שהדליק נר אחד אינו צריך לחזור ולברך (שו"ת מנחת יצחק ח"ד ס"י קט"ו וח"י ס"י ס"ד), ואומרים הנרות הללו אחר שהדליק הנר הראשון, ויש שנוהגים לאומרו אחר שסיים את כל ההדלקה קודם שהדליק השמש (מ"ב ס"י תרע"ו סק"ח).

הדלקה עושה מצוה

לו. הדלקה עושה מצוה ולפיכך אם כבתה אין זקוק לה, ואפילו בערב שבת אם כבתה קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אין זקוק לה (שו"ע ס"י תרע"ג ס"ב), ומ"מ ראוי להחמיר לחזור ולהדליקה ובפרט בערב שבת ואינו מברך (רמ"א שם ומ"ב סק"ז), אבל אם הדליקה ולא נתן בה שמן כשיעור או הדליקה במקום הרוח אפילו אם דלקה כשיעור לא יצא וצריך לחזור ולהדליק בלא ברכה (שו"ע ס"י תרע"ה ס"ב ומ"ב סק"ח וס"י תרע"ג סק"ה), ואם הדליק על דעת לכבות, דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספרו 'טעמא דקרא' דנחשב כהדליק במקום הרוח ולא יצא, ולכן בערב שבת כשיש לו רק נר אחד נר שבת קודם לנר חנוכה ולא אומרים שידליק נר חנוכה ויכבה ואח"כ ידליק נר שבת, ואמנם דעת הגר"ח זצ"ל דאין המחשבה מגרעת את מעשה ההדלקה (ויצא).

לז. אם כבה אחד מהנרות ואפי' הנר הראשון קודם שהשלים את כולם צריך לחזור ולהדליקו, כיון שצריך דבעת ההדלקה יהיו כל הנרות כחשבון הימים (ביאור"ל ס"י תרע"ג ס"ב, ונמצא דשייך הדלקה שכולה הדלקה של הידור שהלא בכבה הנר הראשון כבר נתקיימה המצוה ומדליק את הנר הראשון רק כדי שיהיה לו נרות כחשבון הימים, ויתכן לפי"ז דהיכן שלא יכול להדליק בפתח הבית רק נר אחד דידליק נר אחד בפתח הבית ואת נרות המהדרין דמוסיף והולך בחלון, וכגון ביום ג' ידליק נר אחד בפתח ביתו ושלושה נרות בחלון ונמצא שידליק ארבעה נרות חוץ מהשמש בנר שלישי של חנוכה, וזה מצוי בבתי מלון שלא מאפשרים להדליק אלא נר אחד בפתח החדר ואת נרות המהדרין ידליק בחדר אוכל וצ"ע).

לח. טוב שכל אחד ישתדל להשיג חנוכה יפה לפי כחו (מ"ב תרע"ג סק"ח ויש הוכחות שהחנוכה אינה רק היכי תמצי לקיום המצוה אלא חלק מקיום מצות הדלקת נ"ח), ועל זה אחז"ל הרגיל בנר שמקיימה בהידור זוכה לבנים ת"ח, ואמנם אם חושש להדליק בחנוכה של כסף בחוץ שמא תגנב עדיף שידליק בחוץ בחנוכה פשוטה משידליק בפנים בחנוכה של כסף (ועי' באה"ט ס"י תרע"ג סק"ג שהמהרש"ל קנה חנוכה של כסף ובליל ב' הדליק בה ובירך שהחיינו, והטעם שחיכה ליום השני עם החנוכה שרצה לברך גם על ההידור שהחיינו, ואין הברכה הפסק כיון שמברך שהחיינו על השימוש של החנוכה שהיא חלק מצורת ההדלקה, וכמו שמברך שהחיינו קודם עטיפת טלית חדשה).

איסור הנאה מנרות חנוכה

לט. אסור להשתמש לאור נרות חנוכה כגון למנות מעות או לראות תוית של תרופה, ואפי' ללמוד לאורה אסור (עי' שו"ע ס"י תרע"ג ס"א), וי"א דמותר לעיין בספר בדרך עראי (באה"ט שם סק"ד), ולעיין בספר לצורך איזה ספק שמסתפק בדין הנרות ודאי מותר (שע"ת שם סק"ד), וכשיש הפסקת חשמל אין צריך לצאת מהבית כדי לא להנות מהנרות (שע"ת ס"י תרע"ג סק"ג).

מ. לאחר שעבר זמן הצריך להדלקה יכול להשתמש לאורה, ואולם ראוי להתנות לכתחילה שלא מקצה את השמן אלא לשיעור ההדלקה משום דיש הסוברים שאם נתן בסתם הקצה הכל למצותה (מ"ב ס"י תרע"ב סק"ז, וס"י תרע"ז סק"ח).

הדלקת "שמש"

מא. נוהגים שחוץ מהנר שבו מדליק את הנרות מניחים נר נוסף ליד נרות החנוכה כדי שלא יהנו מהנרות אלא מהנר הנוסף והוא הנקרא "שמש" (שו"ע שם), וי"א שאין מוסיפים עוד נר אלא הנר שבו מדליק את הנרות מניחו לנר נוסף וממילא הנר הנוסף הוא נר של שעה שהרי בשמן א"א להדליק את הנרות (רמ"א שם וכן נוהגים החסידים), ואמנם אין להשתמש לאור השמש תשמיש של גנאי כגון לגזוז צפרנים או להכנס עמו לבית הכסא בהפסקת חשמל (באה"ט שם סק"ז, ודבריו הם על דברי הרמ"א שיש רק נר נוסף אחד שבו אין להשתמש תשמיש של גנאי כיון שמדליקין אותו כנר נוסף, אבל להשו"ע שיש שני שמשים אחד שמדליקין אותו ואת הנרות ואחד בשביל נר נוסף מותר להשתמש בנר שמדליקין אותו תשמיש של גנאי שהרי משמש רק כדי להדליק בו והרי הוא כגפרור בעלמא ולא כנר נוסף של חנוכה).

מב. שני בני"א המדליקים נרות חנוכה בסמוך, צריך כ"א להדליק שמש לעצמו ולא יסתמך על של חברו (הגר"א זצ"ל).

מג. יש להזהר שלא להשתמש לצורך ה"שמש" בכוסיות שהשתמשו בהם יום קודם לנרות המצוה, משום שנשאר שם שמן האסור בהנאה ונאסר השמן כולו משום תערובת, ואולם אם לא נשאר שמן בכוסיות אין לחשוש לבליעות משום שלא הקצה מתחילה אלא השמן שנדלק ולא השמן הבלוע, ובלא"ה כלי זכוכית להרבה פוסקים אינם בולעים (הגר"א זצ"ל שטיינמן זצ"ל).

שבת חנוכה

מד. בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר של שבת (שו"ע ס"י תרע"ט ס"א), ואם הדליק קודם נרות שבת ולא קיבל שבת במחשבתו יכול להדליק אח"כ נרות חנוכה, וכ"ז דוקא באיש, אבל אשה המדלקת כיון שבסתמא מקבלת שבת בהדלקתה לא תדליק אח"כ של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק והוא יברך ברכת להדליק בשבילה, אבל ברכת שעשה נסים ושהחיינו יכולה לברך בעצמה דלא גרע מרואה נרות אצל אחר דמברך שעשה נסים ושהחיינו בשבת (מ"ב שם סק"א בשם הפמ"ג).

מה. יכול להדליק נר חנוכה בערב שבת ולברך בעוד היום גדול (רמ"א שם), ודוקא אחר פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה (מ"ב שם סק"ב), והשנה זמן זה הוא בשעה: **3:38** ויש הנוהגים בערב שבת לומר רק "הנרות הללו" בשעת ההדלקה, אבל "מעוז צור" שרים בליל שבת בסעודה (לקט יושר עמ' 153 שכן נהג רבו בעל התרוה"ד וכן נהג מרן הסטייפלר זצ"ל).

מו. צריך ליתן שיעור של שמן בערב שבת כדי שישפיק לדלוק עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים (מ"ב שם סק"ב), ויש להקפיד שגם הקטנים שהגיעו לחינוך שידליקו נרות בשיעור זה ולא ידליקו את הנרות הפשוטים הדולקים רק חצי שעה, ולכן בירושלים שנוהגים להדליק נרות שבת 40 דקות קודם השקיעה, מאחרים את ההדלקה ומדליקים 25 דקות קודם השקיעה (לוח א"י, וכן נהג הגרשז"א זצ"ל), אבל י"א שידליקו בזמן הרגיל שהרי יש היום בית קיבול לשמן הראוי לדלוק זמן רב (הגרשז"א זצ"ל).

מז. נכון להתפלל מנחה בערב שבת קודם הדלקת הנרות שלא יהיה תרתי דסתרי (מ"ב שם ושעה"צ סק"ז, וטעם זה שייך רק אם מדליק מבעוד היום גדול וסומך על ר"י דמפלג המנחה נחשב כמו לילה אבל אם מדליק קודם השקיעה שהוא הזמן לרבנן בערב שבת יכול להתפלל מנחה לאחר ההדלקה, ע"י שעה"צ בסוגריים שם), ועוד טעם שמנחה היא כנגד תמיד של בין הערביים והדלקת נרות היתה אחריו (שע"ת שם סק"א), וכן מטעם דתדיר ושאינו תדיר (פוסקים), ואם אין לו מנין לא יתפלל ביחידות אלא יתפלל במנין לאחר ההדלקה (א"ר סק"א).

מח. שבת חנוכה יש להרבות בסעודה יותר משאר שבתות השנה (בן איש חי שנה א פרשת וישב אות כ"ח).

מוצאי שבת קודש חנוכה

מט. יש נוהגים להקדים תפילת ערבית במוצ"ש כ-35 דקות אחר השקיעה, ויש שמקדימים מ-45 דקות ל-40 דקות אחר השקיעה (ובלוח א"י כתב להתפלל 23 דקות אחר השקיעה, כדי להדליק שלושים וחמש דקות אחר השקיעה), ויש שאין מקדימין כלל ומתפללין כבכל מוצאי שבת (הנהגת מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), ואין אומרים ויתן לך בבית הכנסת (לוח א"י).

נ. במוצאי שבת מזדרזין להדליק נרות חנוכה מיד בגמר תפילת ערבית כדי שלא יעבור זמן ההדלקה, ולכן נכון להכין מערב שבת הפתילות והשמן כדי שיוכל למהר ולהדליק במוצאי שבת, ואם רוצה בשבת לומר לבני ביתו שיכינו את הנרות והשמן מיד במוצאי שבת יאמר להם ע"י רמז שיש מצוה להדליק נרות במוצאי שבת בהקדם האפשרי (וידוע על הגה"צ רבי דוד בהרן זצ"ל שהזדרז מאד להדלקת הנר במוצ"ש בביתו בשערי חסד, וקפץ דרך חלון בית הכנסת ורץ לביתו להדלקת הנרות).

נא. מדליקים נרות בביהכ"נ קודם הבדלה (שו"ע סי' תרפ"א ס"ב), ובבית י"א שמדליק ואח"כ מבדיל (רמ"א שם), וי"א דמבדיל ואח"כ מדליק (ט"ז ע"י מ"ב שם סק"ג), ומרן החזו"א הדליק ואח"כ הבדיל ובסוף ימיו הבדיל ואח"כ הדליק, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד (מ"ב שם), ומי שנכנס לביתו ופוגע בחנוכה תחילה ידליק קודם משום אין מעבירין על המצוות (הנהגות ופוסקים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל עמ' 100, והגאב"ד הגרי"ח קרליץ זצ"ל כשהיה גר בירושלים והדליק את החנוכה בחוץ היה מדליק ואח"כ מבדיל משום שפגע בחנוכה תחילה אבל כשהגיע לב"ב והדליק בחלון הבדיל קודם משום שפגע תחילה בהבדלה שהכינה לו הרבנית ע"ה).

נב. מי שנוהג להדליק נר חנוכה ואח"כ להבדיל ושכח לומר אתה חוננתנו בתפילה ובא לביתו בזריזות וברוך להדליק נר של חנוכה ונזכר שלא הבדיל בתפילה ולא אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול והרי אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל מה יעשה? העצה הטובה ביותר שאחד מבני הבית יוציאו בברוך המבדיל, ואם אי אפשר נראה שידליק נר אחד ואח"כ יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול וימשיך להדליק את שאר הנרות (ע"פ הרמ"א סי' רצ"ט ס"י דמלאכה קלה כמו הדלקת נר מותרת בלא הבדלה, ואף שהמ"ב מסיק שלא כדבריו, מ"מ כיון דנפק מפומיה דרמ"א ראוי הרמ"א לסמוך עליו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, והגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר שיאמר הוא עצמו ברוך המבדיל ולא נחשב הפסק דהרי זה כמו שאומר תנו אוכל לשור דלא נחשב הפסק, ואולם הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר דהוי הפסק ולא דמי לתנו אוכל לשור דהוי צורך האכילה משא"כ כאן דלא הוי צורך ההדלקה אלא צורך המלאכות).

דין אכסנאי (אורח) בחנוכה

נג. אורח שמתארח בעיר אחרת אפי' ליום אחד לאכילה ושינה ואין מדליקים עליו בביתו יתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן ויוצא בזה ידי חובת הדלקה (שו"ע סי' תרע"ז ס"א), וי"א דצריך בעל הבית להוסיף אף מעט שמן בשביל האכסנאי חוץ משמן חצי שעה שנותן בשביל עצמו (מ"ב שם סק"ב), ואולם למנהג האשכנזים דכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו נכון יותר שידליק האורח בעצמו (ע"י מ"ב שם סק"ג ושעה"צ סק"י דכהיום שהמנהג להיות מן המהדרין יבואו לחושדו שלא הדליק נר חנוכה, וע"י בשלמי תודה חנוכה עמ' קט"ז שהוכיח מלשון השעה"צ שם סק"י דאכסנאי המשתתף בפרוטה מקיים בזה גם דינא דמהדרין לכל אחד), **וכן המנהג דהנשואים המתארחים אצל הוריהם ונחשבים לאכסנאים מדליקים בעצמם** (הוראת גדולי הפוסקים הגרשז"א והגרשז"א זצ"ל).

נד. מי שמתארח וסועד אצל חבירו באקראי ויש לו שם בית באותו העיר צריך לילך לביתו כדי להדליק נר חנוכה (מ"ב שם סק"ב).

נה. אורח שאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו יוצא ידי חובתו בהדלקתה (שו"ע שם ומ"ב סק"ב), ומכל מקום אם רוצה להדליק בעצמו באכסניו ולברך רשאי ובלבד שיכוון שלא לצאת בהדלקתה (רמ"א שם ס"ג), ומ"מ טוב יותר לשמוע הברכות מאחר או להדליק הנרות לפני שאשתו מדליקה כי י"א דאינו יכול לנתק עצמו מהדלקת אשתו בביתו (מ"ב שם סק"ו).

נוסע חוץ לביתו

נו. מי שנוסע לשבת לעיר אחרת ואוכל במקום אחד וישן במקום אחר, מדליק במקום שאוכל, אבל אם אוכל באולם שמחות ידליק במקום שישן, ואמנם אם ישן בביתו וקבוע ואוכל אצל אחרים ידליק בביתו (ע"י שו"ע סי' תרע"ז ס"א).

נז. מי שנוסע מחוץ לעיר למשך השבת ימהר במוצ"ש לחזור לביתו בעוד שלא כלתה רגל מן השוק (בערך בשעה 10:00 וכל מקום לפי עניינה) וידליק בביתו, ואם לא יספיק להגיע לביתו בזמן זה, ידליק במקום שנמצא שם וישאר שם כשיעור של חצי שעה (הוראת הגרש"ה ואזנר זצ"ל), ועדיף להשאר ללון שם במוצ"ש ולאכול מלוה מלכה, ובבוקר סעודה נוספת (הוראת מרן החזו"א זצ"ל).

יולדת השוהה בבית חנוכה

נח. יולדת השוהה בבית החוליים בחנוכה, ובעלה מדליק בביתם יוצאת בהדלקת בעלה, וראוי שתראה נר חנוכה ותשמע ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ואם בעלה בבית הוריו י"א שאין יוצאת בהדלקתו וצריכה להדליק בבית החוליים, או לצאת בהדלקה של האחראי בבית חנוכה (הגר"י קרליץ זצ"ל), וי"א דאשה טפלה לבעלה ויוצאת בהדלקתו בכל מקום שמדליק (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

דין חתן בנר חנוכה

נט. חתן המתחתן בחנוכה וחופתו אחר צאת הכוכבים עליו להדליק בבית הוריו, אבל אם יוצא מבית הוריו לפני זמן ההדלקה, כגון שבית הוריו בירושלים ומתחתן בב"ב ויגור בה, אין יוצא בהדלקה שמדליקין בבית הוריו אפי' את עיקר הדין של נר איש וביתו, משום שברגע שיצא ממפתן בית הוריו עקר דירתו ואינו סמוך שוב על שולחנם ועליו להדליק בלילה כשיגיע לביתו החדש, ויש שעושים את חדר היחוד בביתם החדש של החתן והכלה ומדליקים שם את נ"ח (הליכות שלמה פי"ד סי"ד), וי"א דלא נחשב שעוקר דירתו כשיוצא מבית הוריו אלא רק לאחר הנישואין שהרי אם תברח הכלה קודם החופה יחזור לבית הוריו, ולכך יוצא הוא בכל אופן בהדלקה בבית הוריו ורק צריך להדליק בביתו החדש משום נר מהדרין (הוראת הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

קטן שהגדיל בחנוכה

ס. מי שנעשה בר מצוה בחנוכה ומנהג אבותיו להדליק בשקיעה, י"א דידליק גם את הנר של ליל יום הבר מצוה בשקיעה ואינו צריך להמתין לצאת הכוכבים שאז יהיה בר חיובא מדינא (הליכות שלמה פי"ז סי"ד והגר"י קרליץ זצ"ל), ואולם י"א דיחכה וידליק בצאת הכוכבים (הגרא"ל שטיינמן והגר"י וואזנר זצ"ל, ומ"מ מי שנעשה בר מצוה באמצע חנוכה מברך ברכת שהחיינו ביום הראשון ואין ממתין לברך לכשיגדיל), ואם חל ליל הבר מצוה בשבת, ידליק בער"ש ויברך רק ברכת להדליק, ובליל ש"ק יברך שעשה נסים ושהחיינו על ראית נ"ח, וכמו מי ששכח לברך עד אחר ההדלקה שיכול לברך שעשה נסים ושהחיינו דלא גרע מרואה (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), וכל זה בקטן שהגדיל אבל בקטנה שהגדילה אין צריך אביה להמתין מלהדליק עד צאת הכוכבים (אשרי איש עמי רס"א).

דיני יארציט ואבל בחנוכה

סא. כל דיני אבילות נוהגים בחנוכה (מ"ב סי' תרפ"ג סק"א), ומנהג בני אשכנז ד"חיוב" תוך י"ב על אביו ואמו אין ניגש להיות ש"צ בשחרית שיש בו הלל אלא במנחה ומערב, ויש אומרים שיתפלל שחרית ובאמירת הלל יחליפו אחר (מ"ב תר"ע סק"ב ותקפ"א סק"ז), ומנהג החסידים שאבל לא ניגש כלל להיות ש"צ בחנוכה (וכן הורה הגר"י קניבסקי זצ"ל בביהכ"ס לדרמן).

סב. אבל לא ידליק את נרות בית הכנסת ביום הראשון של חנוכה משום שאין ראוי שיברך שהחיינו בציבור, ואולם בביתו יכול לברך שהחיינו (מ"ב תרע"א סקמ"ד).

סג. אבל בתוך י"ב חודש לא ישתתף במסיבות חנוכה, ומ"מ בחור ישיבה שהוא אבל מותר לו להכנס לחדר האוכל במסיבת חנוכה משום שזהו ביתו ואינו חייב לצאת מביתו מפני זה, אך לא ישתתף בריקודים (הגר"י אויערבך זצ"ל).

סד. נוהגים לומר הלל בחנוכה בבית האבל כיון שהוא חיוב מדינא, אבל האבל לא יאמר ויצא לחדר אחר (מ"ב תרע"ג סק"א).

סה. אין הולכים לבית הקברות בימי חנוכה ואפי' מי שיש לו יארציט ילך קודם חנוכה (כף החיים סי' תר"ע סק"ג, בן איש חי פרשת וישב אות כב), אולם לקברות צדיקים מותר (וכן נהגו בבגדד לעלות לקבר יהושע כהן גדול בחנוכה בא"י שם), ויש הנוהגים לעלות לבית הקברות ביארציט אלא שאין אומרים תפילת אל מלא רחמים ודברי הספד רק תהילים וקדיש (הליכות שלמה פי"ז הע' 31).

איסור עשיית מלאכה לנשים

סו. נוהגים הנשים שלא לעשות מלאכה חצי שעה אחרי הדלקת הנרות כיון שהנס נעשה על ידן (שו"ע סי' תר"ע ס"א ומ"ב סק"ג), ויש בזה ג"כ טעם ע"פ הסוד (בן איש חי וישב אות כ"ז), ואין להקל בזה (שו"ע שם), ואף אם כנו הנרות בתוך חצי שעה מ"מ לא יעשו מלאכה (הוראת הגר"י קניבסקי זצ"ל אפילו דכבתה אין זקוק לה), ואסרו רק מלאכות כמו תפירה וסריגה כיבוס וגיהוץ אך שאר עניני הבית כהדחת כלים בישול ואפיה מותרים, ומנהג ירושלים שגם בישול ואפיה אסורים, וראוי לנשים להמנע משטיפת הרצפה ומכל מלאכה קלה בזמן קדוש זה (מבית לוי).

הדלקה בבית הכנסת

סז. מנהג ישראל להדליק נרות בביהכ"ס ולברך עליהם משום פרסומי ניסא (שו"ע תרע"א סי"ז), והמנהג להדליק בין מנחה למערב (רמ"א שם), ואפילו הנהגים להדליק בצאת הכוכבים מדליקים אחר מנחה בשקיעת החמה בשעה שהעולם מכונסים (מ"ב שם סקמ"ו), והמדליק יחזור וידליק בברכה בביתו, ומ"מ לא יחזור על ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו (מ"ב שם ס"ק מ"ה), ודעת הגר"י קרליץ זצ"ל דגם באופן הפוך דהיינו אם בירך שהחיינו בביתו אינו חוזר ומברך שהחיינו בביהכ"ס (וכן המנהג בכלל חזו"א שמדליקים נרות בכל יום מימי החנוכה בשעה 8:00 לאחר שהדליקו בבית ואין מברכים ביום א' שהחיינו), ואולם דעת הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שיכול לחזור ולברך שהחיינו בביהכ"ס לצורך הציבור (וכן המנהג בכלל פוניבז' שמדליקין בשעה מאוחרת קודם מעריב ומברך הש"ץ ביום א' גם ברכת שהחיינו, ע"י בזה בשע"ת שם סי' תרע"א סק"א).

סח. מיקום החנוכה בביהכ"ס בצד דרום כמו במקדש, וצורת העמדת החנוכה בין מזרח למערב, והמדליק עומד אחריו לדרום ופניו לצפון ומדליק בנר הסמוך לארון הקודש ומוסיף והולך בכל יום נר לשמאלו ופונה משמאל לימין (מ"ב שם סקמ"ג).

סט. בית כנסת שיש בו כמה מניינים יש להניח בו שמן בכמות גדולה שידלק עד המנין האחרון (הגר"ח קניבסקי זצ"ל), ואולם אם כבו הנרות י"א שיכולים כל מנין להדליק פעם נוספת ולברך, וכן אם יש חדרים לתפילה (שטיבלך) מלבד האולם המרכזי, יש להדליק בכל חדר שמתקיימת בו תפילת מעריב לפרסומי ניסא (הגר"ח קרליץ זצ"ל).

ע. יש להקפיד שיהיה מנין בבית הכנסת בשעת ההדלקה **דכל עיקר ההדלקה בבית הכנסת היא לפרסומי ניסא**, ואם אין לו מנין או בערב שבת שהציבור מתאחר ידליק בלא מנין ויברך (מ"ב סי' תרע"א סקמ"ז ובביאור"ל ד"ה ויש ודלא כמוש"כ המור וקציעה דצריך שיהיו מנין אנשים בשעת ההדלקה בבית הכנסת לעיכובא ואם השעה דחוקה ידליק בלא ברכה).

עא. קטן יכול להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה משום **שעיקר ההדלקה בבית הכנסת היא לפרסומי ניסא ואין מוציאין בזה אחרים ידי חובה**, אך אין לעשות כן מפני כבוד הציבור, אבל באופן שאין מנין בהדלקה כגון בערב שבת שעדיין לא הגיעו המתפללים לביהכ"ס יכול קטן להדליק (שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' ס"ה אות א').

עב. אין לברך על הדלקת נרות חנוכה שמדליקים במסיבות חנוכה **שאינן תקנת חז"ל להדליק אלא בביהכ"ס או בפתחי הבתים**, ויש למנוע זאת והמברך ברכותיו לבטלה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ס"ה, ושו"ת ציץ אליעזר חט"ו).

עג. רבים נוהגין להדליק נרות בבית הכנסת בלא ברכה קודם תפילת שחרית (לוח א"י וע"י מור וקציעה סי' תרע"ה).

ההדלקה בישיבות

עד. בני הישיבה האוכלים בבנין אחד וישנים בבנין אחר יכולים להדליק בחדר האוכל אף שהוא מקום אכילה משותף לכולם (הוראת החזו"א זצ"ל לבני ישיבת פוניבז' עפ"י הרמ"א סי' תרע"ז ס"א דמקום האכילה עיקר), אבל עדיף שידליקו בחדר בו הם ישנים ויאכלו שם לפחות ארוחה אחת בכל יום, ובזה מרויחין אף את דעת השו"ע דמקום שינה עיקר, ובפרט שדעת הרבה מגדולי ההוראה שצריך להדליק בפנימיה משום שחדר האוכל אינו נחשב בית אלא כמסעדה (שו"ת אגרות משה או"ח סי' ע', ושו"ת שבט הלוי ח"ג סי' פ"ג וע"י חוט שני עמ' ש"ט), ואם חדרי האוכל והפנימיה בבנין אחד אין הבדל אם ידליקו בחדר האוכל או בפנימיה כי כל הבנין הוא ביתם וכמו שבבית אין מדליקים בחדר שבו אוכלים דוקא אלא היכן שיש יותר פרסומי ניסא (שו"ת שבט הלוי שם).

עה. בחור בישיבה גדולה שישן בבית הוריו בליילה אבל אוכל בישיבה וישן בה שינת צהריים, ידליק בבית הוריו, ואם יגרם בכך ביטול תורה ידליק בחדר האוכל של הישיבה (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סמ"ח, חוט שני חנוכה עמ' ש"ט).

עו. בחורי ישיבות קטנות הישנים בביתם ואוכלים שם ארוחת צהריים, ישובו לביתם בזמן ההדלקה (פשוט).

עז. רשאים הבחורים להדליק בפתחי הפנימיות ובפתחי חצר הישיבה, כיון שמסתובבים שם הבחורים בבגדי שינה ונחשב כבית, וכל מקום לפי המציאות הנהוגה בו (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

עה. בחורי ישיבה בני עדות המזרח י"א שאינם יוצאים בהדלקת אביהם כיון שאינם נחשבים סמוכים על שולחנו וצריכים להדליק בישיבה (הוראת הגריש"א והגר"מ זצ"ל), וי"א דנחשבים סמוכים על שולחן אביהם ויוצאים בהדלקתו (שו"ת אור לציון ח"ד אות מ"ב שכן הורה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל), ולצאת ידי ספק טוב שישתתפו בפרוטה וישמעו הברכות מאחר (הגרא"ל"ש זצ"ל).

עט. בחור שנתמנה להדליק נ"ח בהיכל הישיבה לא ידליק שוב בפנימיה או בחדר האוכל בברכה (ע"י שעה"צ סי' תרע"א סקמ"ב).

איסור אכילה ולימוד קודם הדלקה והאם מועיל שומר

פ. **משהגיע** זמן הדלקת נרות אסור לאכול או לישון ואם התחיל פוסק (מ"ב סי' תרע"ב סק"י), ויש להחמיר שלא לאכול חצי שעה קודם זמנה (שעה"צ סק"ד), ואמנם אין האיסור אלא לבעל הבית המדליק אבל היוצאים בהדלקתו מותרים באכילה.

פא. אסור להתחיל ללמוד תורה חצי שעה קודם זמן ההדלקה, ואמנם יכול להקל ללמוד חצי שעה לפני השקיעה ולסמוך על הפוסקים שזמן ההדלקה הוא מצאת הכוכבים (שעה"צ שם), ובכל אופן מותר ללמוד הלכות חנוכה חצי שעה לפני הזמן דכיון שעסוק באותו ענין לא חיישינן שישכח (חוט שני חנוכה פ"ט עמ' ש"ח).

פב. בחצי שעה קודם זמן ההדלקה מועיל שומר כדי שבינתיים יוכל ללמוד או לאכול אבל משהגיע זמן ההדלקה דהיינו שרוצה לאכול ומבקש מאחר שיזכירנו להדליק את הנרות לא מועיל שומר (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, והטעם דכיון שהגיע זמן ההדלקה אף בלא אכילה אסור לאחר את הזמן, ע"י ביאור"ל סי' תל"א, ואולם למנהג החסידים שמדליקין בפנים וההיכר הוא לבני הבית אי"צ מעיקר הדין להדליק בזמן ומועיל שומר, וע"י רמ"א שם ס"א דבזמן הזה שמדליקין בפנים אי"צ מעיקר הדין להדליק בזמן ומי"מ טוב יותר ליהרהר גם בזה"ז).

אמירת הלל ועל הנסים

פג. כל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל, והוא חיוב מדינא להודות ולהלל (שו"ע סי' תרפ"ג ס"א), ויש אומרים שאף נשים חייבות באמירת הלל (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה, וע"י שלמי תודה חנוכה סי' י"ח).

פד. בשמונת ימי חנוכה אומרים 'על הנסים' בברכת המזון ובתפילה בברכת מודים, ואם לא אמר אין מחזירין אותו (שו"ע סי' תרפ"ב ס"א), ומ"מ כששכח 'על הנסים' בברכת המזון כשמוגיע ל'הרחמן' יאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו וכו' (רמ"א שם), ויאמר כן מיד אחר לעולם אל יחסרנו (לוח א"י, אולם מדברי המ"ב סק"ה שכתב דבר"ח יאמר הרחמן זה אחר הרחמן שאומרים דבר"ח, משמע שמקומו לפני הרחמן הוא יזכור), וכן בתפילה יאמר כן אחר התפילה קודם 'יהיו לרצון' (מ"ב שם סק"ד).

פה. אמירת על הנסים בברכת המזון רשות (גמ' שבת כ"ד ע"א), ולכן י"א שאם הזכיר של חנוכה בשבת בברכת המזון ולא הזכיר של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של חנוכה כיון שאינו חובה (מ"א סי' קפ"ח סק"ג ושו"ע הגר"י סי"ד), ואולם להלכה יחזור ויאמר גם על הנסים (שעה"צ שם סק"א שהטעם שלא העתיק את דברי המ"א במ"ב משום דדבריו אינם מוכרחים).

קריאת התורה

פו. בכל יום משמונת ימי חנוכה קורין בפרשת הנשיאים ג' קרואים בכל יום (שו"ע סי' תרפ"ד סי"א), ואם טעו וקראו קריאה של יום אחר כגון שקראו ביום ג' את הנשיא של יום ב' יצאו דאין קפידא בימים (מ"ב שם סק"ג, ויש לעורר דמצוי שהבעל קורא את הנשיא של אותו יום והעולה לתורה קורא בטעות נשיא של יום אחר ונמצא שקריאתו היתה ביחיד ואין על זה ברכת התורה וצריך הבעל קורא לחזור עוד פעם על קריאה זו, ואף שבדיעבד יכול לברך על קריאתו של הבעל קורא אע"פ שלא קרא איתו, מ"מ כאן גרע שקרא קריאה אחרת).

פז. בר"ח טבת מעלים ד' קרואים לס"ת ומוציאים שני ספרים באחד מעלים ג' קרואים וקוראים בענין ר"ח, ובשני מעלים הרביעי וקוראים בענין חנוכה (שו"ע שם סי"ג), ואם טעה הש"ץ וקרא רביעי בשל ר"ח אין צריך לקרות יותר דאין משגיחין בשל חנוכה, ואם הוציאו ס"ת שני צריך לקרות חמישי בשל חנוכה משום פגמו של ס"ת (שו"ע שם ומ"ב סק"ד).

סופגניות

פח. נוהגים לאכול סופגניות המטוגנות בשמן זכר לנס שנעשה בשמן, ועוד טעם לפי שברכתן מעין ג' אשר מוזכר בה ענין המזבח להזכיר חנוכה המזבח שהיה בחנוכה ומוזכרת רק בברכת מעין שלוש ולא בבהמ"ז (הגרא"ז מלצר זצ"ל מובא בהליכות שלמה פרק י"ז, ורבינו מימון אבי הרמב"ם כתב "ופשט המנהג לעשות סופגנין בחנוכה והוא מנהג הקדמונים משום שהם קלויים בשמן זכר לנס").

פט. מברכין על סופגניות בורא מיני מזונות (שו"ע סי' קס"ח סי"ג ורמ"א שם), אפילו אם דעתו לקבוע עליהם סעודה (מ"ב שם סק"ע), וירא שמים לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה (שו"ע שם כדי לצאת דעת ר"ת שם דעיסה שטיגנה בשמן ברכתה המוציא), וכל זה אם אוכלם לשובע אבל אם אוכלם לקינוח בעלמא כמו בסופגניות הנמכרות בזמנינו צריך לברך עליהם מזונות גם אם אוכלם בסעודה, ואין יוצא בברכת המוציא אלא א"כ מכוין במפורש בברכת המוציא גם על הסופגניה (עי' ביארה"ל ד"ה וירא שמים שהקשה מה מרויח יר"ש שיאכלנו בתוך הסעודה הלא בא לקינוח ואין יוצא בברכת המוציא, והתירוצים לא שייכים בענינינו אלא אם יכוין בהמוציא, וחכ"א שליט"א מורה לעשות את עיסת הסופגניות עם מיץ פירות ומעט מים דאזי מברכים עליהם בודאי מזונות כדין פת הבאה בכיסנין רק שלא יקבעו על כך סעודה).

צ. סופגניה שהניחה בתנור כדי לחממה לא נחשב כאפיה ועדיין ברכתה מזונות, וכן בשבת מותר להניח סופגניה המטוגנת בשמן על גבי המיחם לחממה ואין זה נחשב כצליה אחר בישול כיון שאין משתנה טעמה על ידי זה (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ד).

דמי חנוכה

צא. נוהגים לחלק מעות חנוכה לילדים (מרן הסטייפלר זצ"ל היה מחלק דמי חנוכה בנר ה' שהוא היום היחיד בחנוכה שלא חל בשבת), והטעם הוא שהיונים אסרו ללמוד תורה וכשנצחום נתנו לילדים מעט כסף כדי להחזירם ללימוד התורה ולזכר זה נותנים דמי חנוכה לילדים (שפתי חיים בשם הרב מפוניבז'), ויש בזה גם טעם על פי קבלה (הגר"ח פלאגי' בסי' מועד לכל חי סי' כ"ז).

זאת חנוכה

צב. יום שמיני דחנוכה נקרא זאת חנוכה על שם שבקריאת התורה של יום זה קוראים "זאת חנוכה המזבח", ויום זה הוא גדול ומסוגל והוא גמר החתימה של יום הכיפורים (לקוטי מהרי"ל), ובספרים הק' כתבו עניינים נשגבים במעלת וגדולת היום והמנהג אצל הצדיקים לעשות סעודה ביום זאת חנוכה (וכן נוהגים בחצרות האדמו"רים לעשות טיש בזאת חנוכה).

שריפת הפתילות

צג. השמן הנותר בכוסיות של החנוכיה לאחר היום השמיני, וכן הפתילות, עושה להם מדורה ושורפם משום שהוקצו למצותם ואסור להנות מהם, ואין להשאיר שמן זה אפילו להדלקת נ"ח של שנה הבאה שמא ישכח וישתמש בו לחולין (שו"ע סי' תרע"ז סי"ד ומ"ב סק"ט), ואמנם יש מתירים להשתמש בהם לצורך הדלקת נרות שבת או ביהכנ"ס (ערוה"ש שם סק"ו והליכות שלמה).

צד. השמן שנותר בבקבוק שאותו ייחד כדי להשתמש ממנו לנ"ח מותר להשתמש בו לחולין ואין צריך לשורפו (ביאה"ל שם).

צה. יש הנהגים שאת השמן הנותר מצניעין לסגולה להשתמש בו לרפואת חולי "שושנה" ברגל ורמז לזה "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים" (שיח שרפי קודש מהגה"ק רמ"מ מקאצק זצ"ל ורבינו הגר"ח קנייבסקי זצ"ל היה מציע סגולה זו לחולי שושנה), ואמנם לזה יש להתנות שלא יאסר השמן רק כשיעור זמן ההדלקה (הוראת הגר"י קרליץ זצ"ל), וי"א דאין צריך להתנות שהרי אפי' לצורך רפואה סגולית מותר לחולה שאין בו סכנה לעבור על איסור דרבנן (הגר"י זילברשטיין שליט"א ועי' באר היטב סי' שכ"ח סק"ג).

צו. אין להשכיר דירה למי שלא ידליק נר חנוכה משום שמכשילו בביטול מצוה דרבנן של נר חנוכה והרי זה כמו שמשכיר בית למי שלא יקבע מזוזה דעובר בלפני עור על שמכשילו בביטול מצות עשה של מזוזה (עי' קובץ תשובות ח"א סי' קי"ז בסופו דאסור להשכיר דירה למי שלא יקבע מזוזה דהרי בלא בית אינו חייב במזוזה, ומה"ט נראה דאין להשכיר בית למי שלא ידליק נ"ח דהרי בלא בית אינו חייב בהדלקת נ"ח, ואולם לדעת הגרא"י שטיינמן זצ"ל דגם מי שאין לו בית חייב בהדלקת נ"ח וידליק על הספסל ומה שתקנו דין רואה הוא למי שאין לו נר או שמן או שלא יכול להדליק מחמת הרוח א"כ אין זה חיוב על הבית ואין מכשילו בביטול מצות עשה שהרי אף בלא בית חייב ולא ידליק).

לע"נ האברך המופלא הרב ישעיה כהן ז"ל בן הרב יוסף חיים יבלחט"א נלב"ע כ"ח מרחשון תשפ"ג